

Mística i espiritisme: la fascinació per l'altra riba. Amàlia Domingo Soler i Eulàlia Anzizu i Vila

M. Carme Bernal i Creus
(Universitat de Vic)

Les escriptores Amàlia Domingo Soler (1835-1909) i Eulàlia Anzizu i Vila (1868-1916) no es van conèixer mai, i probablement des de les pròpies posicions ideològiques —lliurepensadora, una; monja clarissa, l'altra— ni tan sols haurien pogut coincidir enlloc. Compartien, però, la mateixa ciutat, Barcelona, i una mateixa època convulsa —la segona meitat del segle XIX i els inicis del XX—, així com alguns trets de la personalitat: eren dones autodidactes, intel·lectuals geloses de la seva independència i de les seves conviccions i, sobretot, mostraven idèntica passió per l'escriptura. Ultra les asimetries ideològiques que es donaren entre Amàlia Domingo i Eulàlia Anzizu, un conjunt d'empaties vitals en canvi, les acostava: Amàlia, l'espiritista, sentia tanta estranyesa davant la realitat com Eulàlia, la poeta mística; de la mateixa manera, hi havia en elles el mateix sentiment d'exclusió, homònima sensació de pertànyer fora del centre de la quotidianitat. Tant l'una com l'altra entengueren la terra com un desert i es forjaren un llenguatge de proximitat amb l'inconegut, tan religiós com còsmic. I l'estremiment que els produïa l'immaterial, el més enllà, impregnà de ple, i en tots dos casos, l'obra literària des de la joventut.

La vida d'aquestes dues escriptores no fou fàcil ni dolça, i els seus mons afectius, ben poc convencionals; però van saber bastir un univers d'esperança apartat de la realitat —l'experiència espiritista en el cas d'Amàlia Domingo, l'opció per l'ideal de santa Clara en el d'Eulàlia Anzizu—, i reflectiren aquest univers en les seves obres. Dues vides solitàries i en extrem discretes, imbuïdes per la mateixa finalitat espiritual i religiosa: trobar un petit oasi que les salvi d'una realitat que abominen i construir-se tota una retòrica espiritual; perquè la filosofia espiritista del segle XIX segueix la petjada d'un cristianisme sincer i primitiu, en correlat amb

l'opció franciscana d'Eulàlia Anzizu, molt allunyada de les esferes del catolicisme convencional i especulatiu.

Tant l'una com l'altra obeeixen l'instint intel·lectual que les domina i escriuen, en vers i en prosa, dins d'una realitat definida per elles mateixes i segons la seva perspectiva. Respecte a la qualitat literària, és Eulàlia Anzizu qui excel·leix en el gènere de la poesia, en l'històric i el biogràfic, per bé que les capacitats memorialistes i periodístiques, així com l'argumentació ideològica són en Amàlia Domingo molt potents. Situades fora del centre de les dones de l'època, la literatura els serveix per expressar l'empatia que senten per la tenebra, una empatia que es reflecteix en aquests mots: *astres enllà jo hi tinc lo meu tresor* (Eulàlia Anzizu, 1893. *Poesies*, p. 54).

L'espiritisme: Amàlia Domingo Soler

A cavall entre la segona meitat del segle XIX i la primera del XX, l'espiritisme es planteja a Catalunya com una experiència humanista d'interacció en la vida col·lectiva. En efecte, persones que, unides per un corrent sensorial, són transportades a una esfera elevada de predisposició espiritual que connecta amb impressions exteriors i que indaguen en el món de les aparences a la recerca d'altres plans de la realitat, formen un moviment que col·lisiona frontalment amb la religió catòlica institucionalitzada; perquè els espiritistes volien comprendre el sentit del més enllà en termes de coneixement o *gnosi* i sense renunciar al teisme, o almenys a un cristianisme viscut en llibertat i sense dogmes. Conjugaven l'angoixa existencial d'un present marcat per les deplorables condicions de vida de la classe treballadora sorgida de la revolució industrial amb una radicalització del transcendent, entès com allò incognoscible que sorgeix d'un principi en l'ésser humà — *el pneuma* — i que permet accedir al sentit amagat de les coses a través de la raó. Ben organitzats en nombroses societats locals — més d'un centenar d'agrupacions —, els espiritistes catalans lluiten en un doble front: per les millores de les condicions socials, d'una banda; per trobar sentit a l'existència després de la mort, de l'altra. És en aquest context, i amb la progressiva descristianització de les classes populars, que es dona l'expansió del moviment, que s'implantarà sòlidament a Catalunya i es convertirà en un nou ideari col·lectiu d'esperança.

Quant a les espiritistes, s'insertaren dins el moviment feminista de l'època, que lluitava per la regeneració i l'alliberament de la dona de la sub-

missió a què l'havia conduït l'església catòlica. L'anticlericalisme de molts cercles feministes tenia per objectiu trencar la influència dels sectors religiosos convencionals damunt la dona, considerada un vigorós agent transmissor ideològic a través de l'educació dels fills. Dins aquest context, lliurepensadores, gnòstiques, maçons, anarquistes, socialistes, ideòlogues republicanes i espiritistes s'agruparen en associacions per deixar sentir la seva veu, i les més intel·lectuals esdevingueren propagadores d'idees a través de debats i conferències, o bé exercint el periodisme militant o la literatura. Un aspecte rellevant del feminisme d'aquesta època és que promou la formació cultural de la dona com una forma d'alliberar-la del llast de la ignorància: Amàlia Domingo el 1899 organitza amb la dirigent anarcosindicalista i fundadora alhora de la revista *El Productor* (1901), Teresa Claramunt, i amb la directora d'*El Gladiador del Libre Pensamiento*, Àngels López de Ayala, la «Societat Autònoma de Dones de Barcelona», al carrer de la Cadena, una societat adreçada, com el seu nom indica, a les dones, amb la intenció de realitzar-hi vetllades instructives i recreatives. Dins el moviment feminista, les espiritistes constituïen un grup en cert sentit moderat, ja que no combatien per l'anihilament de la família, sinó per la igualtat, per la dignificació de la dona i pel seu alliberament intel·lectual. Audaces redactores de revistes, les espiritistes van emprendre amb entusiasme la divulgació ideològica de les seves idees i, sense prejudicis, defensaren el seu pensament lliure. Ara bé, toparen amb la història. Si bé és obvi que a la llum de les investigacions actuals es pot demostrar la seva participació activa en la transformació de la societat al segle XIX i durant el primer terç del XX, també és cert que totes aquestes dones foren silenciades injustament, fins al punt que han esdevingut invisibles al llarg de tot un segle. D'entre les actives espiritistes com Càndida Sanz o Belén Sàrraga, destaca la figura intel·lectual i literària d'Amàlia Domingo Soler.

Combatents espiritistes com Amàlia Domingo Soler i Càndida Sanz, amb la revista de dones i per a dones *La Luz del Porvenir*, tot desafiant la tempesta repressora des de 1879 fins a 1899, materialitzen la crida que Kardec fa als quatre vents a França: s'han de modificar profundament les legislacions per consagrar-hi la igualtat plena i absoluta de drets entre l'home i la dona; s'han d'abolir tots els privilegis; l'emancipació de la dona segueix el camí del progrés, i el seu esclavatge, el de la barbàrie.

Gerard Horta

El dia 20 de juliol de 1876 arribà a Barcelona Amàlia Domingo Soler, cridada pel president del Cercle La Bona Nova de Gràcia, Lluís Llach, i amb la missió d'escriure i divulgar la filosofia espiritista. Tenia 41 anys i, després d'un pelegrinatge llarg des de Sevilla, ciutat on va néixer, fins a Madrid, Alacant i Múrcia, acceptà la invitació de gust, conscient que viuria en una ciutat que ella considerava avançada en tots els aspectes, una Barcelona en plena ebullició on podria realitzar-se com a intel·lectual espiritista i també com a escriptora.

Amàlia Domingo Soler va néixer a Sevilla l'any 1835. A una infantesa marcada per l'absència del pare, succeeix una joventut caracteritzada per la mort de la mare. En aquest context, hagué de lluitar contra el destí de les noies independents, soles i sense recursos de l'època: el convent o el matrimoni de conveniència, una situació que li va fer dir en una ocasió: «Ni encuentro a Dios en los altares ni en el templo; los conventos me han parecido siempre mazmorras de la inteligencia... Mi Dios lo encuentro en el Sol, en el aire, en las flores... en todas partes donde se manifiesta la vida.» La jove es traslladà de Sevilla a Madrid, i és en aquesta ciutat on haurà d'enfrontar-se a privacions econòmiques i a la manca de salut, amb constants afeccions de la vista que dificulten tant les activitats de llegir i escriure com la manera de guanyar-se la vida, la costura. És a Madrid on descobreix l'espiritisme, a través de la lectura de l'obra d'Allan Kardec —l'introduïdor de l'espiritisme a França— i a través de la vinculació amb la Sociedad Espiritista Española. Amàlia trobarà, en l'àmbit de l'espiritisme filosòfic, el sentit a una vida difícil i la resposta als problemes existencials que, fins i tot, en alguna ocasió l'havien conduït a la idea del suïcidi.

A Barcelona esdevé una gran divulgadora de l'espiritisme i un membre actiu en les sessions; posseïa una mediumnitat fonamentalment auditiva, de manera que rebia inspiració dels esperits, els quals l'orientaven tant en la vida personal com en l'escriptura de les seves obres. Amàlia Domingo exerceix la tasca de difusió de les teories espiritistes en un clima marcat per l'obscurantisme religiós, dins el qual ella proclamà la llibertat de consciència enfront dels dogmes del catolicisme. D'una manera decidida es bat en duel amb sectors de la jerarquia eclesiàstica influents, com ara el sacerdot Vicenç de Manterola, que el 1879 publicà una obra contra l'escola espiritista; així mateix lluità dialècticament amb alguns representants a Barcelona de l'ultramuntana *Revista Popular*. Era una pràctica habitual atacar «el sobrenaturalisme de la secta espiritista» des dels púlpits de les

esglésies de Barcelona — Santa Anna, Santa Mònica o la mateixa catedral —; però les invectives foren sempre contestades per Amàlia Domingo des de publicacions com *La Gaceta de Catalunya* o *El Diluvio*, però sobretot des de les plataformes espiritistes més importants, és a dir, des de la revista per a dones *La Luz del Porvenir* i des de la també barcelonina *Revista de Estudios Psicológicos*.

Amàlia Domingo Soler va dirigir *La Luz del Porvenir* des de 1879 — el 22 de maig d'aquest any surt el primer número — fins al 1899. Tot i ser una publicació teista, comprenia un fort sentiment anticlerical: ja en el primer número apareix un article «La idea de Dios», que provocà el tancament del periòdic durant 42 setmanes. Durant la suspensió va aparèixer *El Eco de la Verdad*, que també fou denunciat a causa de l'article d'una altra militant espiritista, Càndida Sanz. Al cap de vint anys de publicació de *La Luz del Porvenir*, i quan Amàlia en tenia 64, es va suspendre el periòdic. Molt més tard, la federació espiritista Espanyola el farà reparèixer fins a l'any 1936. Des de l'any 1873 fins al 1903, Amàlia havia escrit més de 2.000 produccions publicades en periòdics de Catalunya, de la Península i de l'exterior: *El Criterio* de Madrid, *El Espiritismo* de Sevilla; *La Gaceta de Catalunya*, *La Luz del Porvenir* i la *Revista de Estudios Psicológicos* de Barcelona; *La Revelación* d'Alacant; i altres de Mèxic, d'Uruguai, de Buenos Aires i d'Itàlia. La labor incansable d'Amàlia Domingo és el pòsit que la projecta com una figura de referència del moviment espiritista a Occident.

L'obra literària d'aquesta escriptora és extensa i diversa, però amb un denominador comú: deixar constància del seu posicionament filosòfic i humanista en defensa del lliurepensament, de l'espiritisme, dels drets de la dona i d'una religiositat autèntica i sincera. L'autora es mou en un marge molt ampli de gèneres, que van des del periodisme i la memòria autobiogràfica fins a la narració de ficció i la poesia. Tota la seva obra respira sensibilitat i afany didàctic. Amàlia entenia la reencarnació com la resposta racional al patiment humà, i el contacte amb l'ultrasensorial com una forma d'humanisme; així s'entén si es recorre tota la producció assagística, narrativa i poètica que va deixar. Autora prolífica, manté una valenta actitud intel·lectual enfront de determinats temes d'actualitat de l'època, com ara l'educació sentimental de la dona, la llibertat intel·lectual i de culte, la incineració dels cossos, la ciència o la raó. Entre les seves obres, cal fer referència al volum que aplegà, el 1878, un total de 46 articles

periodístics en una edició a cura de l'impressor i espiritista Joan Torrents, sota el títol *El espiritismo refutando los errores del catolicismo romano*. En aquest llibre Amàlia Domingo contesta el llibre de Manterola *La cátedra de Satanás*, contra l'escola espiritista. L'autora també va escriure *Memorias del Padre Germán*, uns relats mediúmics rebuts en el Cercle de La Bona Nova de Gràcia entre l'abril de 1880 i el gener de 1884 i publicats setmanalment a *La Luz del Porvenir*: en aquest treball era l'esperit del Padre Germán — un religiós situat al marge de la jerarquia eclesiàstica — la figura que guiava l'autora en els seus escrits i li donava instruccions; també va ser ell qui la va animar a escriure les *Memorias*, l'herència autobiogràfica que Domingo deixava als pobres i a les dones de la terra. El 1904 publica *Te perdono, memorias de un espíritu*, un llibre redactat també en plena inspiració mediúmica. *Cuentos espiritistas, Hechos que prueban: la reencarnación, una respuesta racional al sufrimiento humano*, són altres obres que completen una vastíssima trajectòria d'escriptora. El 1903 i en dos volums, Amàlia reuneix una col·lecció de poesies i escrits publicats a *La Luz del Porvenir*; es tracta de *Ramos de violetas. Colección de artículos espiritistas*. Heus aquí un petit fragment d'un poema d'aquest llibre i que tracta sobre la finisecular submissió de la dona al poder masculí:

Duerme Silvia, tu historia es el legado
que tienen por herencia las mujeres,
o mueren recordando su pasado,
o viven olvidando sus deberes.

Amàlia Domingo Soler (1873)

La lliurepensadora Amàlia Domingo, davant la mort del psicòleg Fernández Colavida (1888), director de la *Revista de Estudios Psicológicos* i traductor i editor de l'obra de Kardec, no tindrà en compte l'advertiment d'alguns companys masculins, que li recorden que no és correcte que una dona vagi a l'enterrament d'un home. El fet que a Barcelona s'hagi celebrat l'Exposició Universal o que les zones urbanes canviïn de fesomia i es modernitzin no ha modificat gaire la manera de pensar d'un sector de la població, el masculí. Amàlia no sols anà a l'enterrament, sinó que hi arrossegà altres dones i, a més, en aquell context va recitar el poema davant la tomba de qui admirava i considerava un dels seus mestres. Domingo

Soler va morir (o desencarnà) el 29 d'abril de 1909 a Barcelona, i fou enterrada en l'antic Cementiri Lliure de Montjuïc, un lloc on rebien sepultura totes aquelles persones que no professaven la religió catòlica o bé que per moltes raons i conviccions se'n situaven al marge. Del seu trànsit per la vida, compta el fet d'haver-se situat al costat dels desposseïts i la lluita incombustible per la defensa d'unes idees. Assumí en vida la condició d'exili interior, la pèrdua i la marginalitat, i fou des de l'ideal espiritista que omplí de sentit la pròpia vida i l'embellí, fins al punt de concebre la mort com una metàfora radiant de continuïtat. La insistència en aquella cosmovisió li ha valgut el títol de «pionera de l'espiritisme», a dins i fora de l'Estat espanyol al llarg de tot el segle XX; a més les seves obres són motiu de constants reedicions i és interessant fer notar que un nombre important dels seus escrits figuren inserits en xarxa, una garantia inexcusable que la petjada d'aquesta espiritista continua viva.

La mística. Eulàlia Anzizu (Mercè Anzizu i Vila)

Un grup força nombrós d'escriptores defensen els ideals de Pàtria i Religió promocionats per la Renaixença catalana a les acaballes del segle XIX, i els continuen defensant en les primeres dècades del XX. Des de les plataformes de difusió d'aquest moviment —premsa, editorials i certàmens literaris, sobretot els Jocs Florals—, un nodrit destacament femení assumeix la tasca de promoure a través de diferents gèneres literaris la ideologia catòlica, les postures patriòtiques conservadores, així com la voluntat d'explorar el passat històric i la tradició folklòrica catalans. Sempre des d'àmbits conservadors i burgesos, aquestes dones promouen la participació de la dona en la vida cultural i en el moviment catalanista; es podria parlar obertament de feminisme moderat i tímid, molt allunyat de paràmetres d'alliberament progressistes de l'època.

Dins aquest moviment hi ha algunes figures literàries que no poden passar desapercebudes. **Aгна de Valldaura** (Joaquima Santamaria: 1854-1930) participà en la Renaixença des de molts fronts diferents, però és notable el seu recull *Tradicions religioses* (1877), imbuïdes d'ingenuïtat piadosa i llenguatge poètic; es tracta d'una obra força reeditada al llarg del segle XX. **Agnès Armengol i Badia** (1852 - 1934) fou assídua col·laboradora en revistes de la Renaixença i escriptora de versos tradicionals;

edità força llibres, entre els quals destaca *Ramell de semprevives* (1891) i el poema *Redempció* (1912). **Trinitat Aldrich** (1863 - 1939) sobresortí pel conreu de la poesia religiosa i de sabor místic: *De la terra al cel* (1900); l'autora s'inspirava en els cànons devocionals i de pietat expandits per la Renaixença. **Maria de Bell-lloch** (Maria del Pilar Maspons: 1841 - 1907), a part de recollir un bon nombre de llegendes i tradicions populars a *Llegendes catalanes* (1881) i de participar activament a la premsa, destacava com a novel·lista, *Vigatans i botiflers* (1878), i com a poeta, *Salabrugues* (1874).

Entre aquest grup d'escriptores, volem destacar la personalitat literària d'Eulàlia Anzizu i Vila (Mercè Anzizu i Vila).

El dia 5 de març de 1916, al Monestir de Pedralbes moria Eulàlia Anzizu i Vila; tenia 48 anys. Dins el món franciscà a Catalunya, la monja va passar immediatament a formar part dels membres il·lustres; dins la societat civil, i com a escriptora i intel·lectual, no va tenir tanta sort. Per més que l'Ajuntament de Barcelona li va destinar un carrer a la ciutat, a hores d'ara encara no brilla amb llum pròpia en pràcticament cap manual de referència general de la cultura catalana, i ni tan sols es pot comptar amb la seva obra general reeditada. Una clarissa anònima del Real Monestir de Pedralbes escrivia en una necrològica el 1916 a la *Revista Franciscana*: «Sor Maria Eulalia. En el siglo *Mercedes Anzizu Vila Girona i Bacigalupi*», i amb to afectiu afegia en les primeres ratlles: «hermosa azucena»: potser perquè l'empremta que va deixar era com l'aroma del lliri blanc o assutzena, una flor molt preuada pels místics. A ella pertanyen aquests versos:

entrant tot són tenebres,
 mes la claror
 que ve per les esberles
 del mur de rocs,
 fa dir als cors que copsen
 un raig tan dolç:
 Si açò és la nit feréstega,
 ¿què serà el jorn?

Mercè Anzizu i Vila (Eulàlia) va néixer a Barcelona, al costat de la plaça de Sant Jaume, el 1868, i era filla d'Ignasi Anzizu i Girona i de Josefa Vila i Bacigalupi, cosina de Don Eusebi Güell i Bacigalupi, un dels grans industrials barcelonins i mecenes d'Antoni Gaudí. A una infància marcada per la doble orfenesa de pare i mare, segueix una adolescència també amb la pèrdua dels avis, que eren les persones que tenien cura d'ella. La vida transcorre en solitari a la casa familiar, un fet que marcarà el caràcter autodidàctic, així com l'afany d'independència de la noia, que decideix viure sola i sota la custòdia d'un tutor legal i la protecció dels oncles i del cosí Eusebi Güell. Eulàlia orienta la seva vida en un sentit diferent al de les noies de l'època, que tenen com a motivació principal el matrimoni, en un segle on la influència catòlica determina el model marià de referència caracteritzat per la puresa i la maternitat. Eulàlia és una noia culta i

intel·lectual, dues qualitats ben poc tolerades en cercles conservadors sense la presència d'un director espiritual. Aquesta figura va recaure en la persona del sacerdot vigatà Jaume Collell, molt vinculat aleshores a les famílies Güell-López / Comillas. Eulàlia Anzizu va conèixer Jaume Collell el 1884, pocs anys després que aquest obtingués la canongia, i des d'aleshores serà el seu guia tota la vida. El doctor vigatà tindrà un paper preminent en la seva vida, tant en l'àmbit personal com en el religiós, en l'intel·lectual o en el literari. El canonge regirà plenament en la seva conducta i influirà, a través del tracte personal, en les seves decisions.

A mesura que la noia s'anava fent gran i amant de la seva autonomia, no acaba d'encaixar en aquell ambient de pompa i fast dels Güell-López. Tot i que l'atreïa l'ambient cultural de la casa —sovint plena d'escriptors com Jacint Verdager o Ramon Picó, arquitectes, pintors i periodistes—, així com la vida cosmopolita europea —Eulàlia va viatjar per Europa (París, Versalles, Roma)—, el seu esperit era, però, independent. Vivia sola a la pròpia casa de Barcelona o a les propietats que tenia fora de la ciutat. Eulàlia constituïa aleshores un model femení més propi del segle XX que del segle XIX, per bé que mai no va renunciar a la seva condició de persona religiosa i devota, ni a una visió conservadora i estreta del moviment feminista, cosa que li farà dir en una ocasió: «Les dones no han de pretenir assemblar-se als hòmens, sinó als àngels.»

En la biografia d'Eulàlia Anzizu, el període d'entre quinze i vint anys és fonamental. En aquest tram es construeix la primera part del mite personal de l'escriptora, un mite edificat amb tres motius: la condició d'orfenesa des de la infantesa, la vocació religiosa i l'ingrés al Monestir de Pedralbes. Respecte al primer punt, l'orfenesa, fa que Anzizu parli reiteradament sobre la solitud amb dolor, com es pot veure en el poema «Fredor», del volum *Poesies*, que duu el lema «Home sweet home»: «...i encar, l'amor de mare / no he pogut sebre mai!... / Visc sempre d'enyorança / de fred al cor plorant...». La poesia sempre serà vehicle d'expressió íntima per a Eulàlia, i és des dels versos que es pot deduir que la fugida del món civil i el desig per l'altra riba o pels contorns de l'immaterial s'entenen en part per aquesta solitud viscuda des de la llar familiar. El poeta Jacint Verdager, que li dedicarà alguns poemes, entreveia molt bé la solitud d'Eulàlia quan el 1893 li deia: «Oh, coloma perseguida, / ja has trobat ton colomar, / ja has trobat, cerva ferida, / la dolça font de la vida / que et feia tant sospirar.» («A Sor Eulària Anzizu» —6 de juliol— *Roser de tot l'any*, 1893).

Quant a la vocació religiosa, cap ombra plana sobre la voluntat franciscana d'aquesta monja clarissa, que deia des de molt jove que tenia el seu cor a Pedralbes i no en cap altre monestir. Va acceptar el destí de les noies independents de l'època en una determinació precoç però ferma d'entrar en un convent. Observant els seus poemes no és difícil d'endevinar com va ser difícil de prendre comiat de la vida civil en el segle, i com la resolució es va prendre excessivament d'hora: «...com te'n voles tan de jorn / a les celdes solitàries?», li diu Verdaguer en un altre poema dedicat («A Sor Eulària Anzizu» —17 setembre— *Roser de tot l'any*, 1893). Certament el seu tarannà encaixava poc amb la vida dels Güell-López: les caceres de la duquessa d'Uzés a Versalles, la relació amb els nois aristòcrates d'aquell entorn o amb un elevat estil de vida en què l'espai femení burgès discorria entre miralls i salons de visita s'adeien ben poc amb les aspiracions d'aquesta escriptora. El seu món mental era una Catalunya cristiana, la de la Renaixença, amb les sinergies que rebia de la dinàmica cultural d'aquest moviment. Trobava estímuls culturals entre les personalitats intel·lectuals i religioses del seu entorn: l'escriptor Jacint Verdaguer, el poeta Ramon Picó, el canonge Jaume Collell o el cardenal Cassañas, entre altres. Les motivacions eren la religió en primer lloc; la geografia patriòtica: Barcelona, Sarrià, Montserrat i Catalunya imaginària d'un passat romàntic i la natura, que era observada a través dels seus ulls amb emotivitat franciscana, tal com apareix en els seus versos. Però sobretot la gran passió era l'escriptura.

Quant al sentiment religiós, Eulària Anzizu se situà en el desert, en l'altra riba del món convencional, i és per aquest motiu que elegeix la via de Clara d'Assís, en un gest més que simbòlic de seguir el seu exemple deixant el món civil i la fortuna personal per posar-se al servei de «dama pobresa». L'espiritualitat d'Anzizu és aguda, no sols en la manera discreta de viure o en la pràctica religiosa, sinó també en les expressions de la seva literatura. I sobretot no és nova, perquè és des del desert de la seva existència que de ben petita ja es construí una identitat espiritual, un món de sentiments íntim que la connectava amb els éssers que havia perdut i que es manifestava per mitjà de formes poètiques molt depurades i gairebé místiques: «La meua llar ja és morta, / jo tancaré el portal; / no hi entraran de fora / i jo també me'n vaig, / mes, no a cercar-ne una altra / i que Déu del cel me'n guard! / Viuré lluny trasplantada / i a dintre d'un fossar, / marcida ací en la terra / per reflorir allí dalt / on los sospirs fineixen / i

es para d'enyorar.» («Fredor» dins *Poesies*). La vocació d'Anzizu fou excessivament precoç, però no exempta d'elements romàntics, fins al punt que recorda dones místiques medievals com Àngela de Foligno o Clara de Montefalco, que també van deixar una vida còmoda i una bona posició per una espiritualitat autèntica, emmarcada dins un cristianisme primitiu, sincer i passional. És des d'aquesta joventut que la vocació de la noia de vegades prenia matisos de rebel·lia contra el propi destí, d'autopunició contra ella mateixa: «marcida ací en la terra», uns matisos que no amaga aquella seva poesia en extrem autobiogràfica i on ella mateixa destil·la el seu propi personatge ferit i dolgut amb el món.

Abans de la resolució definitiva de ser monja, passà per moments veritablement difícils de dubte, reflectits en alguns poemes, i sembla que en aquest punt hi van tenir una gran importància tant el caràcter prematur de la decisió com una inducció massa apressada al convent per part de la figura de la direcció espiritual. En el dubte també hi comptava el fet d'haver d'abandonar l'estil de poesia patriòtica que en aquells moments estava conreant, com altres dones de la Renaixença. El sacrifici, doncs, era punyent, tal com apunten els versos: «Jo trençaré ma lira / lo jorn abans d'entrar / si en lo meu cor hi ha càntics / al cel ressonaran.» («Fredor» dins *Poesies*). I com més sacrifici, més autonegació: el darrer tram del segle XIX és pròdig en actituds religioses derivades del *Tractat de la Imitació de Crist*, que promouen per damunt de tot la renúncia al plaer i al món.

El 20 de juny de 1889, mig any després d'un viatge a Roma i a Assís, Mercè Anzizu ingressava a Pedralbes i professava l'orde de santa Clara en una cerimònia que aplegà personalitats il·lustres de l'època; allí, dins els murs del convent es canvià el nom de pila pel de la santa sarrianenca Eulàlia: era un acte de patriotisme religiós si es té en compte que la santa era sarrianenca i que, a Sarrià, l'Anzizu hi tenia una caseta de propietat amb jardí. A Pedralbes oferirà la fortuna personal en benefici de les obres de restauració del Monestir, seguint l'esperit franciscà; a Pedralbes destinarà el seu temps d'estudiosa, fruit del qual serà el seu valuós treball *Fulles històriques del Real Monestir de Pedralbes* (1897), que ha estat molt reconegut pels historiadors posteriors. D'altra banda, l'orde de les clarisses encaixa perfectament amb els seus ideals personals. En aquest monestir hi vol entrar, i ho espera amb il·lusió de futura monja de base, però no de dama d'alt llinatge, per més que, segons els historiadors, Pedralbes és un convent d'alt llinatge, fundat per la reina Elisenda. La cerimònia de pro-

fessa es va fer el 6 de novembre de 1890. La vocació va afirmar-se amb energia dins les portes del convent a partir de la tardor de 1889 després de la professió, moment en què Eulàlia troba la manera de canalitzar totes les seves capacitats intel·lectuals i literàries i de combinar-les amb els deures de religiosa convençuda. Des del convent, dugué una activitat febril com a investigadora, estudiant i ordenant l'arxiu, i com a poeta elaborant versos i cants religiosos acompanyats de música, revitalitzant devocions, participant en campanyes religioses. Però no hi manca la vida estricta d'activista que lluita per la construcció d'escoles o per donar a conèixer la figura de santa Clara amb dolços tons poètics però també amb fermes coneixements científics.

Eulàlia Anzizu va viure 48 anys i a cavall entre el segle XIX i el XX; va publicar quatre llibres, a més d'opuscles, biografies, notes biogràfiques de persones religioses i obretes hagiogràfiques en honor de les devocions de l'època. També va dur a terme tasques de traducció i de música. Respecte als volums, dos van veure la llum en vida de la seva autora: *Fulles històriques del Real Monestir de Pedralbes* (1897), ja esmentat més amunt, i *Vida de Sant Josep Oriol. Escrit amb motiu de sa canonització* (1909). Dos llibres més, el volum *Poesies* (1919) i el llegendari poètic *Santa Clara d'Assís* (1928) s'editaren pòstumament, fet que ha dificultat molt tant la recepció de les obres com la valoració de la figura de l'escriptora. Interessada indistintament per la poesia i per la prosa, conreà diversos gèneres literaris, així com també excel·lí en l'àmbit de les ciències socials i de la investigació històrica. Els interessos personals que la movien la situen, a hores d'ara, dins un camp vastíssim de les humanitats.

Però Eulàlia Anzizu era sobretot poeta. Se'n va sentir sempre: des de molt joveneta, quan tenia només quinze anys, el primer poema «L'àngel de la guarda» (1883), moment en què l'escriptura transcrivía totes les pèrdues familiars i la solitud de la seva adolescència, i fins al final de la seva vida. Poc abans de morir, segons consigna Jaume Collell en l'estudi biogràfic sobre l'escriptora, li lliurà els manuscrits originals perquè els publicqués, no sense abans haver procedit la monja a fer la selecció de poemes. Va començar a debutar com a poeta a la premsa catalanista i conservadora el 1886, quan tenia divuit anys, i no deixaria de fer-ho ni des de dins les portes del convent, quan ja en tenia més de quaranta. Una llarguíssima llista de poesies apareixen a la premsa periòdica, des de 1886-1887 endavant: n'hi ha que entraran a formar part posteriorment dels volums de

poesies pòstums, n'hi ha que restaran en format premsa a *La Veu del Montserrat*, *El Sarrianiès*, *Il·lustració Catalana* o *La Veu de Catalunya*, entre altres. En el darrer terç del segle XIX i als inicis del XX va ser considerada una bona escriptora que compartia pàgina de diari al costat d'altres poetes i autors molt reconeguts.

Tot i que la seva poesia participà dels ideals vuitcentistes de la Renaixença, un dels aspectes més rellevants i atractius és que evolucionà cap a formes depurades i breus, pròximes a les que potenciaven poetes catalans de final de segle, influïts per Heine, Campoamor o Núñez de Arce. Dins aquestes formes encabia composicions de tema devot i místic, en un ampli mostrari de modalitats i possibilitats, inserides la majoria dins l'ombra allargada de la poesia mística religiosa de Jacint Verdaguer i del model de llengua literària que el de Folgueroles va promoure. La font rajava tant de la recerca documental com de les referències i influències literàries. En aquest sentit, cal considerar Eulàlia Anzizu la principal estudiosa moderna de Clara d'Assís a Catalunya, no tan sols perquè va escriure tot un poemari-llegendari dedicat a la santa medieval, sinó perquè també es va ocupar d'oferir la traducció sobre la seva vida. El primer poema de tall franciscà data de 1888, «Lenamorada de la pobresa», i fou escrit just quan tenia vint anys. Sembla que l'interès pel tema es va incentivar cap als anys 1896-1897, i sobretot va fer el ple entre 1901 i 1911, una data clau si es té en compte que és l'any en què l'autora acabà la traducció al castellà del llibre francès *Santa Clara de Assís*, de Leopold de Cherancé. L'interès per la santa italiana era, per a Eulàlia, la síntesi perfecta entre les inquietuds artístiques i el compliment de les seves aspiracions espirituals com a monja clarissa. Si en algun moment havia pensat a deixar la lira, com deixa veure en el poema «Al·leluia» (1889), ara un motiu com el de revitalitzar la devoció de santa Clara feia de pont entre les dues vocacions, la de monja i la de poeta.

El poemari *Santa Clara d'Assís. Llegendari franciscà* d'Eulàlia Anzizu és un bell retaule sobre la trajectòria vital i espiritual de la santa medieval. Aquest llibre ostenta, en les pàgines centrals, les imatges bessones de Francesc d'Assís i Clara. El volum no va veure la llum fins al 1928, quan feia dotze anys que l'escriptora havia mort, per bé que en el pròleg es diu que el volum ja estava acabat en iniciar-se el segle XX, concretament el 1901. En els versos, com diuen alguns biògrafs, hi posa la vida i la seva història íntima, perquè, com la santa d'Assís, també ella va seguir la pobresa

voluntària i se situa a l'altra riba, allunyada de la quotidiana mediocritat i a la recerca d'un camí d'exploració interior. Va fer aportacions als estudis sobre santa Clara, en un moment —a finals del segle XIX i a inicis del XX— en què es pretenia dibuixar i divulgar un nou imaginari sobre la vida dels sants, que deixés enrere la retòrica buida i potenciés més una visió idealitzada però viva i «humanitzada», i es promocionen figures santes proveïdes d'autenticitat, com ara sant Francesc d'Assís, Àngela de Foligno, Clara d'Assís, Clara de Montefalco, entre altres. En aquest sentit, la monja clarissa es manifesta com una figura essencial en la divulgació d'aquest nou imaginari carmelità modern.

Quant al volum *Poesies*, editat el 1919, el trajecte fou el següent: el 1891, i només amb 23 anys, Eulària Anzizu ja era una poetessa molt valorada i reconeguda en cercles literaris i intel·lectuals barcelonins, tal com es dedueix d'algunes notes biogràfiques actuals que s'han fet sobre l'escriptora clarissa —vegeu *infra*, en la bibliografia adjunta. Està documentat que el juny de 1891 foren requerits els serveis de Jacint Verdaguer no tan sols perquè corregís les proves d'un plec per al volum de poesies de la seva «amiga i deixeble Eulària Anzizu», sinó que també se li demanava que afegís un pròleg i una petita composició poètica en l'apèndix del futur llibre. La temptativa de publicació no va prosperar, i s'addueix que Eulària Anzizu no va voler donar-hi consentiment. No se sabran mai els motius de la negativa, ni tampoc si l'escriptora prengué tota sola la determinació. Sabem, però, que «Sor Eulària», aquest era el nom —amb dissimilació consonàntica— amb què signava els seus escrits, no era gens reticent a l'hora de publicar poesia a la premsa, ans al contrari, per més que Jaume Collell en l'estudi biogràfic justifiqui que escrivia per encàrrec i a insistència dels altres. A més, consta en la necrològica de la *Revista Franciscana* de 1916 que havia presentat obra escrita en alguns certàmens literaris. Però encara avui la seva obra es desconeix: d'una banda, perquè no s'han fet reedicions de les que es van publicar; de l'altra, perquè encara n'hi ha una part que no s'ha recollit mai en forma de volum.

Quant al contingut, el recull *Poesies* aplega poemes ordenats de forma cronològica i de temàtica molt variada. Hi ha composicions que recullen les inquietuds d'adolescència, les devocions concretes de l'època; no hi manquen les peces amoroses de tall místic ni les floretes franciscanes a manera de pensaments religiosos. El volum conté moltíssimes referències autobiogràfiques, així com també algunes poesies patrioticoreligioses.

Manquen al llibre altres composicions de tema patriòtic que va escriure i que no va incloure en la selecció a l'hora de preparar el volum; sembla que les apartà ella mateixa perquè considerava que traïa el compromís adquirit quan va prendre els hàbits de no fer-les públiques. Des de la primera edició del llibre, el 1919, no hi ha hagut cap altra temptativa de publicació, un fet que indica fins a quin punt l'escriptora clarissa ha estat traïda per la història i la cultura catalanes, una falta que creiem que s'hauria de poder reparar.

Eulàlia Anzizu construï, des de l'exili interior, des del dolor, no solament un món on refugiar-se, sinó que el bastí de paraules i de formes. Lúcida, tenaç, i sense renunciar a la vida intel·lectual però sí a la material, va canalitzar l'activitat cap a les dues vocacions de la seva vida, ser clarissa i ser escriptora; des de totes dues va projectar l'instint valuós que la dominava: va intervenir en la classificació dels arxius de Pedralbes, va fer accions per crear escoles i va divulgar la regla de santa Clara. Com a escriptora convertí l'inefable en paraules, el dolor en art i la saviesa en document. La «cerva ferida» de l'imaginari místic fou abandonada per la història i resta encara terriblement, meravellosament sola.

Bibliografia

- AGUADO, Neus. «La descoberta del desert», dins *Cartografies del desig. Quinze escriptores i el seu món*. A cura de M. Mercè Marçal. Barcelona: Edicions Proa, 1998, p. 87-108.
- ANZIZU I VILA, Sor Eulària. *Poesies*. Vic: Tipografia Balmesiana, 1919. Amb un «Estudi biogràfic» a cura de D. Jaume Collell.
- *Santa Clara d'Assís. Llegendari franciscà*. Vic: Editorial Seràfica, 1928.
- *Vida de Sant Josep Oriol. Escrit amb motiu de sa canonisació*. Barcelona: Impremta de Lluís Gili, 1909.
- *Fulles històriques del Real Monestir de Pedralbes de Sor Eulària Anzizu. Monja del mateix Monestir*. Barcelona: Impremta de F. Xavier Altés, 1897.
- BERNAL CREUS, M. Carme. «Eulària Anzizu (Mercè Anzizu i Vila). A propòsit de dos poemes de *Roser de tot l'any*. *Dietari de pensaments religiosos*, de Jacint Verdaguer». *Anuari Verdaguer 2002*. Vic: Eumo Editorial, 2003, p. 239-257.

- DOMINGO SOLER, Amàlia. *Memorias del Padre Germán. Copiadas y anotadas por Amalia Domingo Soler*. Barcelona: Editorial Teorema, 1983.
- *Ramos de violetas. Colección de poesías y artículos espiritistas*. Barcelona: Impremta Carbonell y Estava, 1903.
- HORTA, Gerard. *De la mística a les barricades. Introducció a l'espiritisme català del XIX dins el context ocultista europeu*. Barcelona: Edicions Proa, 2001.
- *Cos i revolució. L'espiritisme català o les paradoxes de la modernitat*. Barcelona: Edicions de 1984, 2004.
- SÁNCHEZ I FERRÉ, Pere. «Els orígens del feminisme a Catalunya (1870-1920)». *Revista de Catalunya*, núm. 45 (octubre de 1990), p. 33-49.
- MARTÍ I MAYOR, Josep. «Sor Eulàlia Anzizu. O.S.C: santa poetessa i arxivera del Monestir de Pedralbes». Dins: *Santa Clara (1194-1994). Actes de les Jornades d'Estudi i Reflexió de l'Associació Hispànica d'Estudis Franciscans*. Edició a cura de Josep Martí i d'Agustí Boadas. Barcelona: Província Franciscana de Catalunya, 1994, p. 95-110.
- PLAXATS, Clara de Jesús. «Ansisu, Eulàlia». Dins: *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*. Vol. I. Barcelona: Generalitat de Catalunya / Editorial Claret, 1998.